

АДМІНІСТРАТИВНЕ, ФІНАНСОВЕ ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

Ю. О. Тополь*

ВАЛЮТНЕ РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ: ПОНЯТТЯ, ЗАВДАННЯ, ЗМІСТ ТА МЕТОДИ

Протягом десятиліть існування СРСР проблемі валютного регулювання не приділялося належної уваги в науковому середовищі. В умовах абсолютної валютної монополії держави, коли доступ на валютний ринок інших суб'єктів фінансових правовідносин був фактично заблокований, домінуючою була точка зору про прозорість та зрозумілість цього виду державної діяльності і відсутність будь-яких теоретико-прикладних проблем у цій сфері.

Перехід України до ринкових відносин, інтеграція країни в світову економіку сприяли ліквідації валютної монополії держави та лібералізації валютних відносин. Розвиток зовнішньоекономічних зв'язків, активне включення суб'єктів господарювання різних форм власності в систему світових господарських зв'язків створили нову ситуацію, коли в національній фінансовій системі поруч з національними грошовими знаками знаходяться в обігу і грошові знаки інших держав, так звана конвертована валюта.

Упровадження іноземної складової в грошову систему і фінансові відносини має місце практично у всіх фінансово-правових інститутах, що регулюють права, обов'язки, функції учасників фінансових відносин. Особливо це стосується правових норм, що регулюють розрахунки, платежі, грошові зобов'язання в іноземній валюті суб'єктів зовнішньоекономічних відносин.

Разом із тим валютні відносини безпосередньо пов'язані з економічним суверенітетом держави. А це означає, що лібералізація валютних відносин має свою межу: держава, відмовившись від жорстких адміністративно-командних методів управління в цій сфері, не могла не залишити за собою функції їх регулювання з допомогою різних, головним чином, правових засобів.

Реально існуюча дилема, пов'язана з лібералізацією валютних відносин і необхідністю державного регулювання цього інституту фінансово-правових відносин, надзвичайно актуалізує проблему наукових досліджень щодо самого поняття валютного регулювання, його змісту, завдань та методів, що і є предметом даної статті.

© Тополь Ю. О., 2007

* професор кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Хмельницького університету управління та права, кандидат історичних наук, доцент

З 1991 року і досі це питання активно дискутується як у науковому середовищі, так і серед практиків¹. З цього ж часу це поняття увійшло в національне законодавство, але його зміст і на сьогодні залишається недостатньо визначеним, що негативно впливає на стан правової регламентації валютних відносин.

Науковий аналіз даної проблеми доцільно розпочати з визначення мети валютного регулювання. На нашу думку, метою валютного регулювання є створення ефективного механізму впливу на учасників валютних операцій шляхом визначення повноважень та функцій органів та агентів валютного регулювання, встановлення правил використання валютних цінностей, створення впливових інструментів валютного контролю та визначення відповідальності за порушення валютного законодавства, а також реалізація тих нормативно-правових актів, які приймаються органами законодавчої та виконавчої влади у сфері валютного регулювання.

В Україні після відмови держави від валютної монополії був проголошений курс на створення гнучкої системи впливу на валютні відносини, тобто встановлення правового режиму валютного регулювання, який характеризувався запровадженням гнучких правил здійснення поточних валютних операцій, правом суб'єктів підприємницької діяльності та фізичних осіб бути учасниками валютних відносин, але поряд з цим продовжують діяти деякі обмеження на валютні операції в Україні та поза її межами.

Сучасна стратегія розвитку валютної політики держави дозволяє зробити висновок, що на сьогодні в Україні діє режим валютного регулювання, який має всі тенденції до лібералізації, тобто відміни значної кількості валютних обмежень, а саме: на початку 2003 року і в наступні роки суттєво збільшено суму іноземної валюти, яку дозволяється вивозити за межі України фізичним особам-резидентам за умови усного декларування митному органу; дозволено здійснення переказів іноземної валюти за межі України за деякими соціально значущими неторговельними платежами без будь-яких обмежень щодо вартості такого платежу; спрощена процедура надання копії вантажно-митної декларації уповноваженому банку для купівлі іноземної валюти та ін.

Отже, валютне регулювання можна визначити як діяльність держави щодо регламентації порядку здійснення валютних операцій та міжнародних розрахунків через застосування різних чинників впливу на учасників валютних відносин. Природно виникає питання — яких саме? Перш за все правових. Валютне регулювання охоплює групу правових відносин, котрі утворюють окремий інститут фінансового права. Склад правового інституту валютного регулювання, його зміст визначають перш за все фінансово-правові норми. Однак цей правовий інститут має комплексний характер. Крім фінансово-правових норм, що мають пріоритетне значення в регулюванні валютних відносин, характер цього інституту визначають також конституційні норми, норми адміністративного (оскільки регулювання взагалі є провідною функцією управлінського процесу) та цивільного права.

Валютне регулювання здійснюється переважно на основі норм національного законодавства, однак сама природа та специфіка валютних відносин зумовлює необхідність застосування і норм міжнародного права. Україна приєдналась до деяких міжнародних конвенцій, уклала ряд міжнародних договорів. В національне законодавство імплементований ряд норм міжнародного (головним чином —

¹ Див.: Дорофеев Б. Ю., Земцов Н. Н., Пушин В. А. Валютное право России. — М., 2001. — С. 6; Костюченко О. А. Валютне регулювання, валютний контроль // Юридична енциклопедія. Т. 1. — К., 1998. — С. 301. Сапожников Н. В. Теоретические проблемы и перспективы валютного права // Государство и право. — 2001. — № 11. — С. 110 та ін.

європейського) права стосовно руху валютних потоків, прав та обов'язків учасників внутрішнього і міжнародного валютного ринків, правил здійснення валютних операцій.

У науковій літературі можна зустріти декілька точок зору щодо визначення поняття валютного регулювання. Так, на думку В. Т. Ковальова (яка домінує серед науковців), валютне регулювання — це законодавча форма здійснення валютної політики держави². Спробою вийти за межі цієї точки зору є позиція Н. В. Сапожникова, який вважає, що валютне регулювання — це сукупність не тільки правових, але й економічних та адміністративних засобів, що спрямовані на досягнення цілей державної валютної політики³. На думку ж М. П. Кучерявенка, валютне регулювання становить собою діяльність держави і уповноважених нею органів щодо організації та здійснення валютних операцій, встановлення характеру відносин між державою і суб'єктами, на яких поширюється валютне регулювання правових форм їх здійснення, закріплення основ правового статусу суб'єктів валютного регулювання, характеру відносин між державою і резидентами та нерезидентами.⁴ Б. Ю. Дорофеев визначає валютне регулювання як комплекс заходів (законодавчих, адміністративних, економічних та організаційних), які покликані стабільно змінювати та підтримувати визначене співвідношення курсу національної та іноземних валют, змінюючи попит та пропозицію на ринку⁵, а О. А. Костюченко вважає, що валютне регулювання — це діяльність держави, спрямована лише на регламентацію міжнародних розрахунків і порядку здійснення угод з валютними цінностями⁶.

Найбільш прийнятними для характеристики цього поняття є точки зору М. П. Кучерявенка і Н. В. Сапожникова, оскільки валютне регулювання, за нашим переконанням, не може обмежуватися лише регламентацією міжнародних розрахунків та порядком здійснення угод із валютними цінностями, як вважають Б. Ю. Дорофеев та О. А. Костюченко. Валютне регулювання не може зводитися лише до підтримки визначеного співвідношення курсу національної та іноземних валют шляхом зміни попиту та пропозиції на ринку, а й полягає у створенні найбільш сприятливих умов для формування внутрішньої валютної системи, організації порядку здійснення валютних операцій; розв'язанні питань стосовно створення системи органів управління цією сферою та визначення їх компетенції. Тому визначати валютне регулювання як комплекс заходів, що покликаний підтримувати співвідношення курсу національної та іноземної валюти, шляхом зміни попиту та пропозиції на ринку, із нашої точки зору, є некоректним.

Аналіз запропонованих поглядів дозволяє нам висловити думку про те, що під валютним регулюванням, в широкому його розумінні, розуміють діяльність держави в особі уповноважених нею органів по застосуванню не тільки правових, але й адміністративних, економічних, політичних, організаційних та інших чинників впливу на учасників валютних відносин щодо здійснення валютної політики держави.

Валютне регулювання у вузькому розумінні цього поняття розглядають як спеціальний правовий режим реалізації валютних відносин, який передбачає комплекс заходів, що здійснюють уповноважені на те компетентні державні органи

² Финансовое право: Учебник / Под ред. О. Н. Горбуновой. — М.: Юристъ, 1996. — С. 323.

³ Сапожников Н. В. Теоретические проблемы и перспективы развития валютного права // Государство и право. — 2001. — № 11. — С. 110.

⁴ Адміністративне право України / За ред. Ю. П. Битяка. — Х.: Право, 2000. — С. 381.

⁵ Дорофеев Б. Ю., Земцов Н. Н., Пушин В. А. Валютное право России. — М.: НОРМА, 2001. — С. 6.

⁶ Костюченко О. А. Валютне регулювання, валютний контроль // Юридична енциклопедія. — К.: "Українська енциклопедія" ім. М. П. Бажана, 1998. — Т. 1.: А-Г. — С. 301.

на основі норм національного та міжнародного права. Ці заходи спрямовані на організацію функціонування валютного ринку та визначення порядку проведення валютних операцій.

Валютне регулювання — це один із засобів реалізації валютної політики держави. Валютна ж політика — це складова частина загальнодержавної економічної та фінансової політики, що представляє собою сукупність заходів, які здійснює держава у сфері міжнародних валютних відносин.

Юридичним оформленням валютної політики є валютне законодавство, спрямоване на правову регламентацію цієї політики. Це і є валютне регулювання у вузькому розумінні цього терміну.

Законодавче регулювання валютних операцій в Україні за роки незалежності зазнало суттєвих змін. Правове регулювання операцій і міжнародних розрахунків пройшло декілька етапів, серед яких виділяють:

— етап адміністративного регулювання, на якому регулювання здійснювалося державними органами у вигляді нормативів або довгострокових валютних коефіцієнтів;

— етап аукціонного регулювання, що характеризувався проведенням валютних аукціонів і встановленням біржового курсу валюти;

— етап продажу валютної виручки і створення валютного резерву України, який поділяється на два періоди:

а) період продажу виручки в цей резерв за офіційним курсом, встановленим НБУ;

б) період добровільного продажу 50% виручки на міжбанківській валютній біржі або уповноваженим на це банком по комерційному курсу.

В теорії фінансового права виділяють два рівня валютно-правового регулювання — нормативне та індивідуальне. Нормативно-правове регулювання полягає в розробці, затвердженні, реалізації і контролі за виконанням норм, об'єктом яких є відносини, пов'язані з рухом валютних цінностей. Індивідуально-правове регулювання полягає у застосуванні правових норм до конкретних життєвих обставин⁷.

Існує й інший підхід щодо розуміння дворівневого валютного регулювання, який базується на такому критерії, як сфера валютного регулювання. Відповідно до цього підходу розрізняють міжнародне та внутрішньодержавне валютне регулювання. Міжнародне валютне регулювання здійснює Міжнародний валютний фонд та інші міжнародні фінансово-кредитні організації. Мета такого регулювання полягає у створенні єдиного світового валютного простору, що забезпечує вільний рух товарів, робіт та послуг у світовому економічному просторі в умовах його глобалізації. Міжнародне валютне регулювання повинно сприяти валютній стабільності, забезпечувати надійний механізм валютного регулювання у міжнародних відносинах та запобігати різкому знеціненню валют. Міжнародне валютне регулювання також має на меті визначити систему багатосторонніх платежів за поточними торговельно-економічними угодами між державами та мінімізувати валютні обмеження, що перешкоджають розвитку світової торгівлі⁸.

Щодо внутрішньодержавного валютного регулювання, то його призначення полягає у тому, щоб сприяти підтримці стійкості національної грошової одиниці, стимулювати притік іноземної валюти на внутрішній ринок у вигляді виручки суб'єктів підприємницької діяльності від експортних операцій та інвестиційних надходжень. Цей вид валютного регулювання визначає наступні цілі:

⁷ Див.: Ханкевич Л. А. Финансовое право Республики Беларусь: Практ. пособ. — Мн., 2005. — С. 255.

⁸ Эбке В. Международное валютное право: Пер. с нем. — М., 1997. — С. 307.

— встановлення та реалізація певного порядку проведення операцій із валютними цінностями на внутрішньому валютному ринку, порядок переміщення валютних цінностей за кордон або на територію держави з-за кордону та режиму здійснення іноземних інвестицій;

— забезпечення й захист права власності на валютні цінності;

— регламентація міжнародних розрахунків;

— підтримання платіжного балансу країни;

— забезпечення необхідного режиму взаємодії країни зі світовим валютним ринком⁹.

Крім цього, внутрішньодержавне валютне регулювання регламентує порядок відкриття резидентами рахунків в іноземній валюті в комерційних банках України, а також порядок функціонування рахунків нерезидентів, що відкриваються на території України, порядок формування, розподілу і використання централізованих і децентралізованих валютних фондів, необхідних для виконання певними суб'єктами своїх функцій.

До основних елементів, котрі складають систему валютного регулювання, можна віднести:

- визначення переліку об'єктів, що мають статус валютних цінностей;
- закріплення статусу суб'єктів валютного регулювання;
- встановлення порядку здійснення валютних операцій;
- визначення порядку формування валютних резервів;
- валютний контроль;
- підстави відповідальності за порушення валютного законодавства¹⁰.

Головним елементом національної системи валютного регулювання є валютні обмеження. Валютні обмеження — це система державних заходів, що визначають порядок проведення валютних операцій. Декрет Кабінету Міністрів України “Про систему валютного регулювання і валютного контролю” передбачає наступні правові засоби в системі валютних обмежень: ліцензування валютних операцій, лімітування або заборону проведення окремих валютних операцій окремими суб'єктами валютних відносин. В принциповому плані норма щодо валютних обмежень відповідно до п. 2 ст. 2 названого Декрету сформульована наступним чином: “резиденти і нерезиденти мають право здійснювати валютні операції з урахуванням обмежень, встановлених цим Декретом та іншими актами валютного законодавства України”¹¹.

Для здійснення ефективного валютного регулювання в Україні, насамперед, необхідно визначити зміст такого регулювання, зокрема суб'єктів, об'єктів та завдання, методи і принципи останнього, компетенцію органів валютного регулювання.

До суб'єктів валютного регулювання відносяться органи законодавчої і виконавчої влади, що наділені відповідними владними повноваженнями у сфері валютного регулювання, а також резиденти, нерезиденти, уповноважені банки та інші учасники цих відносин. Об'єктами валютного регулювання є:

- порядок здійснення валютних операцій (наприклад, норми щодо порядку оформлення та обліку валютообмінних операцій);
- юридичні дії, що виникають із володіння, користування та розпорядження валютними цінностями;
- процесуальні відносини по застосуванню заходів відповідальності за вчинені валютні правопорушення.

⁹ Тонусян Г. А., Хмелин А. В. Валютное право Российской Федерации: Учеб. пособие. — М., 2003. — С. 20.

¹⁰ Воронова Л. К., Кучерявенко Н. П. Финансовое право: Учебное пособие. — Х., 2003. — С. 324.

¹¹ Про систему валютного регулювання і валютного контролю: Декрет Кабінету Міністрів України від 19.02.1993 р. // ВВР. — 1993. — № 17. — Ст. 2.

Якщо на нормативному рівні, а саме в Декреті Кабінету Міністрів України від 19.02.1993 р. “Про систему валютного регулювання і валютного контролю”¹² суб’єкти і об’єкти валютного регулювання визначені, то поняття валютного регулювання, його завдання та принципи в теорії і законодавстві відсутні.

До складу основних завдань валютного регулювання можна віднести:

а) розробку та прийняття відповідними органами нормативно-правових актів, що визначають принципи та порядок здійснення валютних операцій на території України, порядок ввезення та вивозу іноземної валюти, права та обов’язки суб’єктів валютних відносин, відповідальність за порушення валютного законодавства;

б) визначення основних засад внутрішньої та зовнішньої валютної політики держави;

в) створення системи контролю за дотриманням валютного законодавства України (валютний контроль);

г) формування державного валютного резерву для забезпечення фінансових зобов’язань держави в іноземній валюті.

Що стосується кожного окремого завдання, то необхідно:

1. Чітко визначення органів, які мають право приймати відповідні нормативно-правові акти з питань валютного регулювання з метою уникнення дублювання правових норм та протиріч підзаконних нормативно-правових актів законам України;

2. Закріплення на законодавчому рівні основних засад валютної політики на найближчі роки;

3. Визначення компетенції органів, що здійснюють таке регулювання.

Аналізуючи зміст завдань валютного регулювання, можна констатувати, що основним завданням валютного регулювання є захист національної валюти та можливість учасників валютних відносин здійснювати валютні операції з урахуванням валютних обмежень та під контролем держави.

Важливим питанням щодо сутності валютного регулювання є питання визначення принципів такого регулювання. Беззаперечно можна сказати, що валютне регулювання здійснюється на основі таких загальноприйнятих принципів правового регулювання, як: законність, системність, ефективність, гласність, прозорість та додержання прав і охоронюваних законом інтересів фізичних і юридичних осіб. Але правове регулювання валютних відносин має свої специфічні принципи. Серед яких можна виділити такі:

— принцип попередження незаконного витоку капіталу за кордон та мобілізації валютних ресурсів;

— принцип конвертації валюти України за поточними операціями;

— принцип обмеження використання іноземної валюти у внутрішньому обороті;

— принцип здійснення контролю за обігом іноземної валюти та валютних цінностей.

Досягнення головної мети валютного регулювання, а це, як ми вважаємо, захист національної валюти та валютно-фінансових інтересів держави, можливе лише за умови ефективного використання усіх інструментів впливу на валютні правовідносини в країні, тобто використання принципів та методів валютного регулювання.

Під методом будь-якої діяльності слід розуміти способи, прийоми, засоби, які використовуються для досягнення поставленої мети і становлять зміст цієї діяльності¹³, а відповідно під методом управління — розуміють науково-

¹² Там само.

¹³ Колпаков В. К. Адміністративне право України: Підручник. — К.: Юрінком Інтер, 1999. — С. 180.

обґрунтовані, дозволені законом способи впливу на керованих в цілях найбільш правильного оперативного рішення управлінських завдань та досягнення максимальної ефективності управління¹⁴.

В юридичній літературі можна знайти декілька класифікацій методів державного управління. Так, наприклад, А. Е. Лунев виділяє три методи управління і поділяє їх на: морально-виховні методи, економічні методи та адміністративні¹⁵. Л. П. Юзьков виділяє чотири методи державного управління: методи правового впливу, організаційні методи, методи економічного стимулювання та технічні методи¹⁶, Л. В. Коваль поділяє методи на: адміністративні (позаекономічні) та економічні (непрямого керівного впливу)¹⁷. У науковій літературі існують й інші підходи до класифікації методів державного управління.

Усі перераховані класифікації методів мають на меті: по-перше, розмежувати засоби, прийоми, способи впливу на свідомість і поведінку людей в процесі державного управління, по-друге, згрупувати подібні за змістом засоби, прийоми та способи впливу. В цілому, відомі вчені — адміністративісти¹⁸ частіше звертаються до поділу методів управління на адміністративні та економічні.

У теорії адміністративного права адміністративні методи визначають як засоби впливу на діяльність підприємств, установ, організацій, посадових осіб і громадян з боку органів управління шляхом прямого встановлення їх обов'язків, шляхом наказу, що опирається на владні повноваження й стан підпорядкування, а економічні методи — це такі способи впливу на поведінку трудових колективів, посадових осіб і громадян, які орієнтуються на непрямий вплив¹⁹. Аналізуючи валютні правовідносини, можна дійти висновку, що для вирішення завдань управління органи законодавчої й виконавчої влади, а також інші органи, що покликані здійснювати управління у сфері валютного регулювання, застосовують саме адміністративні та економічні методи державного управління.

Загальновідомо, що до ознак адміністративних методів державного управління відноситься прямий вплив на об'єкт управління за допомогою встановлення його прав та обов'язків, односторонній вибір органом управління конкретного варіанта поведінки суб'єкта, безумовність виконання розпоряджень та вказівок, невиконання яких тягне за собою відповідальність та застосування органом управління заходів державного примусу. Всі ці ознаки, на нашу думку, притаманні і методам валютного регулювання, оскільки останні зобов'язують суб'єктів виконувати чітко визначені органом управління дії, а у випадку їх порушення орган управління має право застосувати санкції, що передбачені валютним законодавством за порушення того чи іншого правила поведінки у сфері валютного регулювання.

Серед адміністративних методів валютного регулювання можна назвати такі:

По-перше, це встановлення порядку здійснення валютних операцій, що передбачає визначення суб'єктів та об'єктів валютних операцій, прав та обов'язків суб'єктів валютних операцій, класифікацію валютних операцій, встановлення правил обігу (володіння, користування та розпорядження) валютними цінностями та ін. Так, порядок здійснення валютних операцій резидентами і нерезидентами може відрізнитися обсягом прав та обов'язків суб'єктів, також по відношенню до кожного суб'єкта по-різному здійснюється і валютний контроль. Наприклад,

¹⁴ Лунев А. Е. Право и эффективность управления. — М.: Юридическая литература, 1973. — С. 48.

¹⁵ Там само.

¹⁶ Юзьков Л. П. Соціальний і державно-правовий аспекти управління. — К.: Знання, 1972. — С. 45–46.

¹⁷ Коваль Л. В. Адміністративне право України: Курс лекцій. — К.: Вентурі, 1998. — С. 84–140.

¹⁸ Атаманчук Г. В. Государственное управление: проблемы методологии правового исследования. — М.: Юридическая литература, 1975. — С. 97–111.

¹⁹ Битяк Ю. П., Зуй В. В. Административное право Украины (Общая часть): Учебное пособие. — Х.: Одиссей, 1999. — С. 106.

Національний банк України, відповідно до Декрету встановлює випадки та умови відкриття і ведення рахунків резидентів в іноземній валюті за межами України (ст. 2, п. "д"), по відношенню ж до нерезидентів Національний банк таких повноважень, звичайно, не має.

По-друге, введення валютних обмежень на здійснення окремих валютних операцій в залежності від їх характеру, суб'єктів, об'єктів, обсягу операцій, у тому числі ліцензування діяльності, пов'язаної з використанням валютних цінностей. На думку Н. В. Сапожнікова, валютні обмеження — це спеціальні вимоги щодо порядку здійснення валютних операцій, порушення яких тягне за собою застосування санкцій зі сторони держави в особі уповноважених нею органів²⁰. В. Т. Ковальов вважає, що під валютними обмеженнями слід розуміти законодавчі та адміністративні заборони, лімітування чи регламентацію операцій резидентів і нерезидентів з валютою та іншими валютними цінностями²¹. А Б. Ю. Дорофеев валютні обмеження характеризує як дискримінаційні заходи, що сприяють перерозподілу валютних цінностей на користь держави за рахунок інших суб'єктів економіки²².

Валютне законодавство України виділяє цілий ряд валютних обмежень, до яких, на нашу думку, можна віднести ліцензування валютних операцій (ст. 5 Декрету), обов'язковий продаж валютної виручки експортерів повністю чи частково та обмеження обігу валют²³. На нашу думку, введення обмеження щодо використання валютної виручки, а саме, обов'язкового продажу валютної виручки від експорту за національну валюту є найбільш поширеним методом управління валютними відносинами в різних країнах світу. Наприклад, продаж експортної виручки центральним валютним органам або її репатріація є обов'язковою в Італії, Іспанії, Португалії, Бельгії, Данії, Норвегії та Туреччині²⁴. В Україні метод обов'язкового продажу валютної виручки від експорту застосовувався у період із серпня 1994 р. по червень 1997 р. та з серпня 1998 р. по даний час. У червні 1997 року шляхом зменшення облікової ставки НБУ та збільшення обов'язкових валютних резервів НБУ, виходу на валютний ринок значної кількості нерезидентів вдалось провести політику стосовно відміни обов'язкової репатріації частини валютної виручки суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Але вже в серпні 1998 року, у зв'язку з фінансовою кризою на світовому та національному валютних ринках, цей метод став застосовуватися знову. Спочатку Постановою від 4.09.1998 р. № 349 "Про введення обов'язкового продажу надходжень в іноземній валюті на користь резидентів" Національний банк України встановив, що 75 % надходжень в іноземній валюті першої групи Класифікатора НБУ на користь резидентів юридичних осіб підлягають обов'язковому продажу, згодом норматив обов'язкового продажу було зменшено до 50 %²⁵, а 31.03.2005 р. Постановою НБУ № 101 дію Постанови № 349 було скасовано.

Останній адміністративний метод валютного регулювання — це контроль за дотриманням валютного законодавства і застосування заходів відповідальності до суб'єктів, що порушили встановлений порядок здійснення валютних операцій.

²⁰ Сапожников Н. В. Валютные операции коммерческих банков. Правовое регулирование. — М.: Юристъ, 1999. — С. 68.

²¹ Финансовое право: Учебник / Под ред. О. Н. Горбуновой. — М.: Юрист, 1996. — С. 331-333.

²² Дорофеев Б. Ю., Земцов Н. Н., Пушин В. А. Валютное право России. — М.: НОРМА, 2001. — С. 10.

²³ Див.: Іноземна валюта в Україні // Збірник систематизованого законодавства. — 2001. — № 13. — С. 76.

²⁴ Пресняков В., Соколов В. Валютное регулирование в зарубежных странах. — М.: Год планеты, 1995. — С. 336.

²⁵ Про внесення змін до Постанови Правління Національного банку України від 4.09.1998 р. № 349 "Про введення обов'язкового продажу надходжень в іноземній валюті на користь резидентів: Постанова Правління Національного банку України від 14.09.1998 р. // ОВУ. — 1998. — № 38. — С. 1412.

Застосування економічних методів управління валютним обігом передбачає, насамперед, використання стимулюючих засобів та створення економічної зацікавленості суб'єктів зазначених відносин. На думку В. Ф. Опришка, В. П. Нагребельного та А. В. Омельченка, зміст економічних методів не передбачає прямого впливу на підпорядковані об'єкти управління, а створює для них за допомогою економічних важелів та стимулів таку економічну ситуацію, яка б диктувала відповідну їм поведінку з метою досягнення позитивних економічних наслідків, тобто стимулювала економічну зацікавленість²⁶. Виходячи з цього визначення та аналізу валютного законодавства, до економічних методів державного управління валютними цінностями можна віднести валютні інтервенції та стимулювання експорту.

Валютні інтервенції є найбільш поширеним методом економічного впливу на внутрішній валютний ринок країни. Законом України від 20.05.1999 р. "Про Національний банк України" в ст. 28 визначено, що Національний банк забезпечує управління золотовалютними резервами держави, здійснюючи валютні інтервенції шляхом купівлі-продажу валютних цінностей на валютних ринках із метою впливу на курс національної валюти щодо іноземних валют і на загальний попит та пропозицію грошей в Україні. Валютні інтервенції Національного банку України здійснюються ним за рахунок власних та залучених коштів в іноземній валюті.

Другим економічним методом державного управління валютними відносинами є метод стимулювання експорту, що застосовується до суб'єктів валютного ринку органами управління, шляхом зменшення податків та митних зборів із товарів (робіт, послуг), що експортуються за кордон вітчизняними товаровиробниками.

Підсумовуючи вищесказане, можна констатувати, що на сьогодні в Україні режим валютного регулювання має ряд недоліків. По-перше, це безумовний пріоритет адміністративних методів управління. Виникнення цього пріоритету викликано тим, що з моменту побудови системи валютного регулювання її функції орієнтувалися на створення перешкод щодо витоку капіталу за кордон. Деякий час такий стиль управління мав свої переваги, адже Україна тільки відмовилась від валютної монополії і не мала ніяких механізмів щодо створення нової моделі управління, але в сучасних умовах систему валютного регулювання необхідно реформувати з метою створення більш прогресивного і вільного валютного ринку, що останнім часом і спостерігається. По-друге, це відомча розрізненість органів, що здійснюють валютне регулювання та відсутність їх ефективної координації.

Тому враховуючи сучасний стан розвитку валютного ринку України, створення ефективного механізму реалізації валютного регулювання в Україні можливе за умов визначення основних принципів здійснення валютного регулювання в Україні, вдалого поєднання застосування правових, адміністративних та економічних методів валютного регулювання в Україні, визначення повноважень та функцій органів і агентів валютного регулювання і контролю, визначення прав та обов'язків резидентів і нерезидентів щодо права власності на валютні цінності, встановлення відповідальності за порушення валютного законодавства.

Стаття рекомендована до друку кафедрою конституційного, адміністративного та фінансового права Хмельницького університету управління та права (протокол № 11 від 11 квітня 2007 року)

²⁶ Державне управління в Україні: Навчальний посібник / За заг. ред. В. Б. Авер'янова. — К.: ТОВ "СОМІ", 1999. — С. 184-185.